

ALEKSEIEVA T., student,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

STRATEGY OF BLAMING AND TACTICS FOR ITS IMPLEMENTATION IN INTERPERSONAL COMMUNICATION (*adult :: child*)

The article is dedicated to the strategy of blaming and tactics for its implementation in interpersonal communication (adult :: child). Based on the analysis of the speech material the author identified two types of the blame strategies, each of which has a specific set of tactics.

Keywords: *communication, strategy, tactics, censure, manipulation, confrontation.*

УДК 81'255.4

*Ангерчик Є., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка*

ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРОСТОРІЧЧЯ В АНГЛІЙСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ)

Статтю присвячено особливостям відтворення англійською мовою українського просторіччя у процесі перекладу. Розглядається природа просторіччя; представлені деякі дослідження нестандартної одиниці українських та російських мовознавців. Згідно з нашим аналізом культурні, історичні, територіальні розбіжності між українською та англійською мовами та інші позамовні фактори, які відображаються у просторіччі, створюють іноді нездоланний лінгвокультурний бар'єр для перекладача.

Ключові слова: *просторіччя, нестандартна одиниця, лінгвістична категорія, переклад.*

Термін "просторіччя" вживається в українському мовознавстві у двох взаємопов'язаних значеннях. По-перше, так називають один із соціальних компонентів мови, який має наддіалектний характер і використовується переважно міським населенням, яке не володіє літературною мовою. По-друге, просторіччям називаються елементи, які не входять в систему літературної мови, але використовуються в її складі, частіше за все в художніх текстах з

метою посилення їхньої виразності, емоційності, навіть іноді іронії. Таке визначення знаходимо в словнику С.І. Ожегова: "Просторечие – слова и грамматические формы массовой городской разговорной речи, используемые в литературном языке как стилистическое средство для придания речи шутливого, пренебрежительного, иронического, грубого оттенка" [Ожегов 1973, 573].

Природа просторіччя як лінгвістичної категорії ще дотепер повністю не з'ясована, внаслідок чого не існує погодженого його визначення, що і зумовлює певні труднощі та проблеми у процесі їхнього перекладу англійською мовою.

Серед українських мовознавців існують різні думки щодо природи цього елемента розмовно-побутового стилю.

Так, Г.П. Їжакевич іменує цю лінгвістичну категорію "розмовно-просторічною лексикою", зауваживши, що "межа між розмовною і просторічною лексикою є дуже нечіткою і історично змінюваною" [15, 85]. Подібно стверджує і О. Пономарів, зазначаючи, "що ці два лексичні розряди не мають чітко окресленого розмежування" [Пономарів 1993, 104]. Однак, на його думку, різниця між ними є. До складу розмовної лексики входять слова, що, перебуваючи в рамках літературної мови, надають висловлюванню розмовного характеру [Пономарів 1993, 105]. Просторічна лексика в основній своїй масі перебуває на межі літературного вжитку, а то й виходить за цю межу [Пономарів 1993, 106].

Більшість мовознавців (як українських, так і російських) вважають, що просторічна лексика стоїть поза літературною нормою, але активно вживається в побутовому мовленні й у художній літературі як стилістичний засіб надання зневажливої, іронічної, грубуватої характеристики зображуваному [Ганич 1985, 227], "як засіб мовленнєвої характеристики персонажа з певного соціального середовища" [Кожина М. 1983, 130], "з гумористичною і сатиричною метою" [Ганич 1985, 342].

Російський мовознавець Б. Томашевський стверджує, що "просторіччя – це така форма мовлення, яка не рекомендується літературними нормами, але яка фактично використовується у вільному, інтимному, не публічному мовленні" [Томашевский 1983, 152].

О.І. Єфімов характеризує цю категорію лексики як "слова і вирази, що побутують у різних соціально-мовленнєвих стилях загальнонародної розмовно-побутової мови і залишаються за

межами загально визнаних засобів і норм літературної мови" [Ефимов 1969, 61]. Автор зазначає, що "просторіччя треба розглядати як джерело поповнення літературної мови. Але далеко не всі елементи просторіччя можуть мати право на літературність. Більшість з них залишаються зниженими в стилістичному відношенні засобами, хоча не позбавлені образності та виразності" [Ефимов 1969, 62].

Це ж стверджує і Ю.С. Сорокін: "...враховуючи широту вживання просторічних форм у різних стилях і жанрах нашої літературної мови, враховуючи, особливо, стилістико-семантичну роль цих форм у літературному вживанні, навряд чи можна ці форми вважати чимось таким, що відхиляється від норми літературної мови" [15, 85]. З цією думкою погоджується Г.П. Їжакевич: "Таким чином, просторіччя є одним із стилістичних різновидів усної і писемної літературної мови" [15, 85].

Але значна кількість елементів просторічної лексики все ж залишаються обниженими у стилістичному плані засобами вираження, хоча вони не позбавлені образності й виразності. Цю тезу підтримує і О. Медвідь, зазначаючи, що немає "чіткої межі між власне розмовною лексикою і просторіччям, яке може окремими своїми елементами проникати в розмовну мову, а згодом і в літературну" [Медвідь 1996, 332]. В.І. Кодухов вважає, що просторіччю, як і мові художньої літератури, відводиться спеціальне місце серед форм і видів розмовного типу мови – воно займає проміжне становище між літературною мовою та діалектом [Кодухов 1974, 96].

Як стверджує Р. Бесага, просторіччя – "це лексичні одиниці, які, з одного боку, не є фактами літературної мови безпосередньо, тобто вони маркуються певним стилем мови, обмежені вжитком і т. ін.; з другого боку, ми не ототожнюємо їх з діалектними одиницями, оскільки вони не виявляють, як діалектні явища, чітко окресленої локалізації, тобто не належать до жодного з нарічч української мови" [Бесага 1999, 168].

Слід зазначити, що просторіччя є живим мовним організмом, перебуває в постійному русі, не є ізольованим і від літературної мови, і від діалектизмів. У сучасній лінгвістиці "цей термін почав... вживатися для позначення ненормативних і стилістично знижених засобів мови, якими з певною метою і у відповідній ситуації користуються всі, хто розмовляє літературною мовою" [Медвідь

1996, 332]. І.Г. Гладіна стверджує, що "просторіччя – слова, характерні для розмовно-побутової мови, що мають відтінок грубості, зневажливості, фамільярності" [Гладіна 1999, 11]. На думку дослідниці, використання названої лексики перш за все зумовлене метою, яку ставить письменник, – правдиво зобразити життя персонажів, їхню поведінку, ставлення до інших людей.

У науковій літературі дотепер немає чітких критеріїв для кваліфікації того чи іншого мовного елемента як просторіччя. Безсумнівно є те, що так чи інакше просторіччя ми встановлюємо, обов'язково відштовхуючись від норм літературної мови. Найчастіше такі кваліфікації наявні у словниках у вигляді ремарок: *розм., діал., вульг., лайл., знев., зруб., зм., зм.-пестл.* та ін.

Серед українських мовознавців немає єдиної думки і щодо складників просторіччя.

Г.П. Їжакевич виділяє серед цієї лінгвістичної категорії такі типи: форми, неправильні з погляду існуючої літературної норми (*звиняйте*); вирази просторічного вжитку (*всі печінки відбили*); слова із різко зниженим експресивним забарвленням (*злігатися, знюхатися*) [15, 86].

О.Д. Пономарів до просторіччя відносить: слова, перекручені з погляду лексичних норм (*секлетар, транвай*); слова з різко зниженим експресивним забарвленням (*свиняка, коровище, видра, випендрюватися*); невмотивовані росіянізми (*понімаєте, до свіданя*); вульгаризми (лайки, прокльони, прізвиська) [Пономарів 1993, 106-107].

В.М. Русанівський серед просторіччя виділяє: росіянізми; перекручені і недоречно вжиті слова та вирази; літературні, але знижені слова; прийняті в народній мові сполуки; оцінну лексику; фразеологію [Русанівський 1992, 42-43].

М.А. Жовтобрюх вважає, що просторічні слова характерні для простої розмовної мови. За своїм значенням вони неоднакові. Деяким із них властивий відтінок фамільярно-розмовний (*докторша, наколобродити, прошепетитися*) чи грубуватий (*ляпати, нализатися, роззява, свинство*). А вульгаризми (*жертти, здохнути, пика*) та лайливі слова (*дурень, маруда*) він відносить до оцінної лексики [Жовтобрюх 1972, 68].

Р. Бесага стверджує, що потенційним джерелом поповнення просторічної лексики є арготизми та жаргонізми, значення яких стають загальновідомими, більшість із них навіть фіксується у

СУМі [Бесага 1999, 166]. Дослідниця окремо розглядає акцентні просторіччя (вплив польської та російської мов), звертає увагу на специфіку відмінювання просторічних слів (сажою, учительом) і на нормативність/ненормативність (пекти – печи, сікти – січи, воде, носе, ходе, пишім та ін). [Бесага 1999, 167-168]. Кваліфікуючи те чи інше мовне явища як просторічне, дослідниця бере до уваги такі критерії: територіальний, поширеності, естетичний, структурний. Р. Бесага зазначає, що "просторічна лексика становить собою окрему систему, яка склалася історично і має певні особливості функціонування переважно в живому (побутовому) мовленні. З огляду на це й визначаються ті тематичні групи, які репрезентують досліджувану лексику, оскільки на рівні розмовно-побутового мовлення реалізуються переважно інтереси людини, пов'язані з використанням загальноживаних слів" [Бесага 1999, 165]. Дослідниця виділяє такі тематичні групи просторічної лексики: слова, що характеризують людину, істоту за її візуальними та іншими ознаками; арготизми та жаргонізми; акцентні просторіччя; слова, що утворилися за аналогією до тих чи інших словоформ; слова із відмінністю у наборі флексій у відношенні до літературної мови [Бесага 1999, 165-168].

Звісно, без точного визначення нестандартної лексичної категорії "просторіччя", виникатимуть труднощі у процесі перекладу просторіччя англійською мовою, і це є основною проблемою. Тому переклад цієї лексичної категорії в деяких випадках є надто складним, а навіть неможливим. Проте нехтувати такою стилістичною особливістю оригіналу не можна, оскільки це може призвести до спотворення художнього твору, позбавлення індивідуальності мови героїв та автора [Федоров 1983]. Мова героїв стає гладенькою, літературно правильною, але сухою, безжиттєвою [Петров 1962, 71-96].

Розглянемо основні труднощі, які виникають при перекладі українського просторіччя англійською мовою.

Першою причиною труднощів перекладу є розходження складу лексико-семантичних груп слів: англійські слова, які відповідають за своїм основним значенням українським, але не мають експресивно-просторічних лексико-семантичних варіантів, не можуть бути використані в перекладі.

Друга причина ускладнень під час перекладу українського просторіччя англійською мовою – це розбіжність прагматичних

компонентів значення слів, еквівалентних за своїми основними лексичними та семантичними варіантами. Основою для лексико-семантичного варіювання є прагматичні компоненти значення того чи іншого просторічного слова, тобто семантичні асоціації або конотації, які пов'язані з культурними традиціями.

Труднощі перекладу просторіччя можуть бути пов'язані зі ступенем їхньої поширеності й частотності вживання в мові оригіналу та мові перекладу. Так, наприклад, просторічні одиниці значно частіше трапляються в українській мові, ніж в англійській. Проте, в англомовному, а особливо американському дискурсі, дуже часто зустрічаються сленгізми і жаргонізми, які вживається не лише в неформальному спілкуванні малоосвічених людей, як це відбувається із просторіччям в україномовному дискурсі, а й навіть у ході офіційних переговорів (для зняття напруженості, створення невимушеності ситуації тощо).

Культурні, історичні, територіальні та інші позамовні фактори відображаються у просторіччях, які перетворюються на культурні, історичні, ситуативні реалії, натяки, алюзії та створюють іноді нездоланий лінгвокультурний бар'єр навіть для досвідченого перекладача [Балабін 2002, 68]

О.І. Чередниченко зазначає важливість культурної компетенції і говорить, що "чим вищий ступінь білінгвізму перекладача, тим вищим є ступінь його бікультуралізму. Останній дозволяє правильно зрозуміти факти вихідної культури, девербалізувати їх та подати у новій словесній оболонці, пристосувавши до норм вторинної культури" [Чередниченко 2001, 485-489].

Не слід забувати про часовий чинник у процесі перекладу цього нестандартного явища, адже, як зазначають дослідники, "нестандартна одиниця нерідко стає мовною прикметою часу, тому невдало підібраний відповідник погрожує обернутися анахронізмом" [Влахов, Флорин 1986, 255].

Слід також зазначити, що нестандартні відхилення від фонетичної норми, такі, наприклад, як російська вимова у мові українців, частіше жодним чином не передаються в англійській мові, що призводить до часткової втрати національного колориту, стилістичної виразності та соціальної заостреності оригіналу. Адже російська лексика у мові українців – це слова, що проникають у мову простолюду і не завжди усвідомлюються як запозичення. Саме вони є способом самовираження людей, які не

володіють літературною російською мовою, а на слух ловлять нове слово і вживають його у власній інтерпретації. У випадках, коли просторічні елементи українськомовного тексту з тієї чи іншої причини не мають еквівалентів в англійській мові через відмінності у стилістичній нормі й не можуть бути передані її засобами, застосовується метод компенсації, тобто перекладач, щоб не втратити семантичної цінності тексту, передає ту ж інформацію іншим способом.

Таким чином, завдання перекладу українського просторіччя англійською мовою є комплексним і враховує основне значення слова літературної мови, від якого утворена ця нестандартна одиниця, спосіб її утворення і прагматичні компоненти значення, а також денотативне і конотативне значення просторічної одиниці. Важливо також пам'ятати про чинник часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балабін В.В. Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу [Текст] / В.В. Балабін. – Київ : Логос, 2002. – 315с.
2. Бесага Р. Просторіччя як нестандартизовані елементи в українській літературній мові [Текст] / Р. Бесага // Українська мова і література: історія, сучасний стан, перспективи розвитку. – Тернопіль : Збруч, 1999. – С.164-169.
3. Влахов С. Непереваемое в переводе [Текст] / С. Влахов, С. Флорин. – М., 1986. – 416с.
4. Ганич Д.І. Словник лінгвістичних термінів [Текст] / Д.І. Ганич, І.С. Олійник. – К. : Вища шк., 1985. – 360 с.
5. Гладіна Г. Основи аналізу ненормативних лексем (на матеріалі новел Григорія Косинки) [Текст] / Г. Гладіна // Укр. мова і літ. – 1999. – Ч. 41(153). – С.11.
6. Ефимов А.И. Стилистика русского языка [Текст] / А.И. Ефимов. – М. : Просвещение, 1969. – 261с.
7. Жовтобрюх М.А. Курс сучасної української літературної мови [Текст] / М.А. Жовтобрюх, Б.М. Кулик. – К. : Вища шк., 1972. – Ч.І. – 402с.
8. Кодухов В.И. Общее языкознание [Текст] / В.И. Кодух. – М. : Высш. шк., 1974. – 303с.
9. Кожина М. Стилистика русского языка. – М. : Просвещение, 1983. – 222с.
10. Медвідь О. Просторіччя як категорія мовознавства і перекладознавства [Текст] / Оксана Медвідь // Мовознавство : тези та повідомлення III Міжнародного конгресу українців. – Х. : Око, 1996. – С.328-334.

11. Ожегов С.И. Словарь русского языка [Текст] / С.И. Ожегов. – М., 1973. – С.573.
12. Петров С.В. О пользе просторечия [Текст] / С.В. Петров // Мастерство перевода. – М. : Сов.писатель, 1963. – С.71-96.
13. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови [Текст] / О.Д. Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – 247с.
14. Русанівський В.М. Сила і краса (Особливості мови творів В.Винниченка) [Текст] / В.М. Русанівський // Укр. мова і літ. в шк.. – 1992. – №2. – С.41-46.
15. Сучасна українська літературна мова. Стилїстика [Текст] / під ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – 587с.
16. Томашевський Б.В. Стилїстика [Текст] / Б.В. Томашевський. – Л. : Изд ЛГУ, 1983. – 228с.
17. Федоров А.В. Основы общей теории перевода [Текст] / А.В. Федоров. – М. : Высшая школа, 1983.
18. Чабаненко В.А. Основы мовної експресії [Текст] / В.А. Чабаненко. – К. : Вища шк., 1984. – 167с.
19. Чередниченко О.І. Міжкультурні аспекти перекладу [Текст] / О.І. Чередниченко // Мовні і концептуальні картини світу: Мови, культури та переклад у контексті Європейського співробітництва: Зб.наук.праць. – К., 2001. – С.485-489.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13.

Ангерчик Є., асп.,
Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМЫ ОТОБРАЖЕНИЯ УКРАИНСКОГО ПРОСТОРЕЧИЯ В АНГЛИЙСКОМ ПЕРЕВОДЕ

Статья посвящена рассмотрению основных проблем воссоздания украинского просторечия в английском переводе. Также рассматривается природа просторечия как лингвистической категории; предлагается обзор исследований нестандартных единиц украинских и российских языковедов. Согласно нашему анализу, культурные, исторические и территориальные различия между украинским и английским языками, а также другие внеязыковые факторы, которые отображаются в просторечии, создают иногда непреодолимый лингвокультурный барьер для переводчика.

Ключевые слова: *просторечия, нестандартная единица, лингвистическая категория, перевод.*

Angerchik E., post-graduate student,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE MAJOR PROBLEMS OF RENDERING UKRAINIAN COLLOQUIALISMS INTO ENGLISH

The article deals with the nature of colloquialisms as a linguistic category, as well as with the major problems of rendering Ukrainian colloquialisms into English. Some works of Ukrainian and Russian linguists focused on the analysis of nonstandard units are observed. The article shows that due to cultural, historical and territorial differences between the Ukrainian and English languages and other extralinguistic factors, it is quite hard for a translator to find adequate equivalents for nonstandard units and colloquialisms.

Key-words: *colloquialisms, nonstandard unit, linguistic category, translation.*

УДК 811.111'25

Альошина К.О., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ "ПРОМОВИСТИХ" ІМЕН У ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ (на матеріалі англійського та українського перекладів науково-фантастичних творів І.Єфремова)

Статтю присвячено вивченню "промовистих" імен у художній літературі, зокрема у науково-фантастичних творах Івана Антоновича Єфремова. Розглянуто способи перекладу власних імен та "промовистих імен" у художній літературі, з'ясовано специфіку їх перекладу з російської на українську та англійську мови на прикладі перекладу власних імен героїв роману І.Єфремова "Туманність Андромеди".

Ключові слова: *власні імена, "промовисті" імена, наукова фантастика, способи перекладу.*

"Ім'я є головним словом про героя"
П.А.Флоренський

Імена та власні назви відіграють особливу роль у нашому житті, адже знайомство людей один з одним починається саме з імені. Д.І.